

Výchova citů

City jsou nepostradatelné pro plnohodnotný život. Musí však být vychované tak, aby doopravdy pomáhaly člověku ke štěstí. Nový příspěvek o rodině a výchově.

13.12.2017

Odpradáвна se mělo za to, že ty city, které omezují nebo potlačují svobodu, jsou špatné. Touto myšlenkou se velmi zabývali již staří Řekové, východní filozofie i mnohá ze starých náboženství. Ve všech velkých sapienciálních tradicích

lidstva nacházíme zmínku o tom, že je důležitější vychovávat spíše svobodu člověka než jeho touhy a city. Jako by si všichni již v dávnověku všimli, že v nitru lidského srdce se nachází protichůdné síly a žádosti, které spolu často svádí lýtý boj.

Všechny tyto tradice hovoří o neklidu vášní; usilují o pokoj vycházející z moudrého jednání řízeného rozumem, který ovládá touhy; ukazují na vnitřní svobodu člověka, svobodu, která není výchozím bodem, nýbrž metou, ke které má člověk dojít. Každý člověk má dosáhnout sebevlády a řídit se pravidly rozumu, což je cesta k tomu, čemu se začalo říkat ctnost: plodem ctnostného života je pak radost a štěstí.

Obrácení srdce

Křesťanská morálka učí, že neuspořádanost našich citů má

kořeny v prvotním hříchu. Lidské srdce je schopné nepopíratelné vznešenosti, nejvyšších stupňů hrdinství a svatosti, také však těch nejhorších poklesků a pudů postrádajících veškerou lidskost.

Nový zákon vícekrát zaznamenává slova Ježíše Krista, který jimi vytrvale a usilovně žádá o vnitřní obrácení srdce a tužeb: **Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Nezcizoložíš.‘ Ale já vám říkám: Každý, kdo se dívá na ženu se žádostivostí, už s ní zcizoložil ve svém srdci.**[\[1\]](#)

Náš Pán zdůrazňuje, že nestačí zřeknout se zla nebo se ve vnějším chování omezit na nějaké normy, ale že je třeba změnit srdce; **z nitra totiž, ze srdce lidí, vycházejí špatné myšlenky, smilství, krádeže, vraždy, cizoložství, lakota, zloba, lest, prostopášnost, závist, urážky, pýcha, nerozumnost. Všechno to**

**zlé vychází z nitra a člověka
poskvrňuje.[2]**

Jeho učení je neustálou výzvou k obrácení srdce, které jediné je sto učinit člověka dobrým: **Dobry člověk vydává z dobré pokladnice svého srdce dobro, ale zly ze zlého vydává zlo. Jeho ústa mluví to, čím přetéka srdce.[3]** Podtrhuje radikální nutnost vnitřního očištění: **Vy ze sebe děláte před lidmi spravedlivé, ale Bůh zná vaše srdce.[4]**

Nemorální skutky vychází z pokřivených myšlenek, které se rodí v srdci. Proto je tak důležitá výchova jeho citů. A proto také říká Petr Ananiášovi, přistihnutému při lži: **Jak ti jen něco takového mohlo napadnout?[5]**

Křesťanská morálka nehledí na city s nedůvěrou. Přisuzuje naopak jejich péči a výchově základní význam, neboť mají ohromný vliv na mravní život. Správně směřovat a

vychovávat city vyžaduje očišťování, protože hřích zasel do srdce všech lidí semeno nepořádku, a tudíž je třeba ho uzdravit. Proto napsal svatý Josemaría: ***Nežádám tě, Pane, abys mě zbavil citů, vždyť s jejich pomocí ti mohu sloužit, prosím tě však o jejich protříbení.*** [6]

Jde o to stavět na pevném základě požadavků důstojnosti člověka, na základě úcty k němu, v souladu se vším, co vyžaduje jeho přirozenost, a co je mu vlastní. Tím nejlepším způsobem prožívání citů, tím nejlepším charakterem je ten, který nás situuje co nejbližší jedinečné důstojnosti, jež lidské bytosti náleží. V míře, v jaké se nám to podaří, pro nás bude také dosažitelnější štěstí a svatost.

City a ctnost

City činnosti buď podporují, nebo ochromují. Život, který je po psychologické a duševní stránce v

pořádku, tedy buď podporují, nebo ochromují, a stejně tak podporují, nebo ochromují praktikování ctností či hodnot, jichž chceme dosáhnout. Závist, sobectví, pýcha nebo lenost jsou nepochybně nedostatkem ctnosti, nelze však zapomínat, že jsou také nedostatkem správné výchovy citů, které dané ctnosti prospívají, nebo ji ochromují. Lze tudíž říci, že praktikování ctností je pro výchovu srdce prospěšné a naopak.

Mnohdy se zapomíná, že city jsou důležitou skutečností v životě člověka, skutečností, která v dobrém i špatném smyslu bývá tím, co nás nejsilněji podněcuje k jednání, nebo od něj odrazuje. Dříve existovala tendence jejich výchovu zanedbávat. Bylo tomu zčásti z mylného dojmu, že city jsou něčím temným a záhadným, nepřiliš rozumovým, téměř se vymykajícím naší kontrole, zčásti proto, že se zaměřoval sentiment se sentimentálností či

přehnanou cituplností; výchově citů se možná nevědomky vyhýbáme také proto, že je náročná a vyžaduje pečlivé rozlišování a vytrvalost.

City z velké části přispívají k bohatosti života a jsou pro vydařený a šťastný život klíčové. ***To, co je třeba k dosažení štěstí, není pohodlný život, ale zamilované srdce.***^[7] K tomu je však nutné srdce vychovávat, i přesto, že to není vždy snadné. Všichni máme schopnost své city v poměrně velké míře ovládat. Nesmíme upadat do fatalismu v domnění, že city jsou téměř nevychovatelné, a že lidé jsou nutně buď tací, nebo onací, velkorysí, nebo závistiví, smutní, či radostní, laskaví, nebo chladní, optimističtí, nebo pesimističtí, jako by to bylo něco, co je dáno neúprosnou přirozeností, kterou je téměř nemožné změnit.

Je pravda, že citové předpoklady v sobě mají vrozenou složku, jejíž

rozsah lze stěží určit. Je zde však také silný vliv rodiny, školy, kultury, v níž člověk žije, vliv víry. A především je zde osobní snaha o zlepšení s pomocí Boží milosti.

Příklad, vyžadování, správná komunikace

V emocionální výchově hraje významnou roli příklad. Stačí se např. podívat, jak se z rodičů na děti přenáší schopnost všimnout si cizí bolesti, chápat druhé, poskytovat pomoc potřebným. Jde o způsob prožívání citů, jemuž se všichni přirozeným způsobem učíme, a téměř nevědomky si ho ukládáme do paměti pozorováním lidí kolem sebe.

Přesto ale není vše otázkou dobrého příkladu. Existují sobecké a necitelné děti, jejichž rodiče mají velké srdce. Je tomu tak proto, že vzor je sice důležitý (např. rodiče pozorní k potřebám druhých), ale vedle toho je ještě třeba v dětech probouzet

vnímavost k hodnotám (vést je k tomu, aby si všimly, že druzí něco potřebují, ukázat jim kouzlo životního stylu založeného na velkorysosti) a výchovou je vést k tomu, aby na sebe byly náročné. Pokud tomu tak nebude, pak v nich lenost a sobectví snadno zadusí jakýkoliv proces emočního zrání. Řád a autorita jsou pro výchovu rozhodující, protože bez minima řádu se lze jen stěží naučit většině věcí, které jsou pro život důležité.

Vedle toho je důležité, aby v rodině vládla uvolněná atmosféra a fungovala správně komunikace; aby mohly snadno vznikat důvěrné chvíle, při nichž může každý člen rodiny bez obav projevit a sdílet své city, které tak lze vychovávat; aby v momentě, kdy mají být projeveny vlastní city, nepřevládla nadměrný ostych; aby každý mohl bez problémů, upřímně a s láskou,

ostatním říct, co se jim na nich nelíbí atd.

Pokud nejsou určité city v harmonii (nedostatek soucitu s cizí bolestí, neochota přemoci se v protivenství, neumět se radovat z úspěchu druhých atd.) nebo pokud se jejich rozvoj dostatečně nepodporuje či dokonce ztěžuje a diskredituje, pak je v sobě člověk začne postupně potlačovat a čím dál tím méně vnímat: city se rozostří a postupně vytratí z jeho emočního repertoáru.

Síla výchovy

Od prožívaného citu ke skutku vede jeden důležitý krok. Například je možné pociťovat strach, a jednat statečně, nebo cítit nenávisť, a odpustit. V tomto prostoru mezi city a činem se nachází osobní svoboda; dochází zde k osobnímu rozhodnutí, které se děje zčásti v daném konkrétním okamžiku a zčásti je podmíněno dřívější výchovou a

sebevýchovou; tak se v nás během života utváří určitý způsob cítění a způsob jednání. Např. bázlivý a nevraživý člověk si navykl podléhat pocitu strachu nebo nevraživosti, který v něm spontánně vyvolaly určité podněty a vytvořily v něm více či méně trvalý návyk. Ten v něm v daných situacích vyvolává určitý způsob afektivní reakce, která se nakonec stane jeho charakterovým rysem.

Naši genetickou výbavu ani obdrženou výchovu změnit nemůžeme, můžeme však hledět na přítomnost a budoucnost s hlubokou důvěrou ve velkou schopnost člověka změnit se prostřednictvím formace, osobní snahy a milosti Boží.

City a morální výchova

Výchova má věnovat zvláštní pozornost morální výchově a nemá zůstat pouze u otázek týkajících se intelektuálního rozvoje, síly vůle

nebo emoční stability. Správná emoční výchova má mimo jiné v rámci možností pomáhat radovat se z konání dobra, a konání zla naopak vnímat jako špatnou věc. Čili naučit se chtít to, co si doopravdy zaslouží být chtěno.

V našem nitru jsou city, které nás podněcují ke konání dobra, ale spolu s nimi se tam vyskytují ještě jiné city, které ohrožují náš morální život. Proto se musíme snažit utvářet své city tak, aby nám co nejvíce pomáhaly cítit se jednak dobře při tom, co nám pomáhá budovat osobní, harmonický, plnohodnotný a vydařený život, a jednak cítit se špatně v případě opačném. Morální výchova nám pomáhá – mimo jiné – cítit se co nejlépe.

Pro první křesťany byl pozitivní smysl prožívání citů něčím přirozeným a velmi důvěrným. Důkazem toho je rada sv. Pavla:

Mějte v sobě to smýšlení, jaké měl Kristus Ježíš. [8] Katechismus katolické církve rovněž hovoří o důležitosti zapojování citového života do svatosti: „Mravní dokonalost spočívá v tom, že člověka nepodněcuje k dobru pouze vůle, nýbrž i smyslové zalíbení, podle následujících slov žalmu: „Mé srdce i mé tělo plesají vstříc živému Bohu!“ (Ž 84,3)[9]

Je pravda, že konat dobro někdy není lákavé. Proto také nejsou city vždy tím nejspolehlivějším morálním vůdcem. Jejich silou a vlivem se však nemá opovrhovat, naopak mají být vychovány tak, aby v morálním životě co nejvíce pomáhaly. Má-li např. člověk nepříjemný pocit, když lže, a dobrý pocit, když je upřímný, pak mu to nepochybně velmi pomáhá. A vadí-li mu, když je nevěrný, sobecký, líný nebo nespravedlivý, pak mu daný negativní pocit pomůže se těchto

chyb vyvarovat, a to někdy mnohem účinněji než za pomoci jiných argumentů.

Díky dobré výchově citů je snazší vést ctnostný život a dosáhnout svatosti. Konat dobro však vzdor sebelepší výchově bude vyžadovat přemáhání, někdy značné. Přesto však člověk správným jednáním vždy získá. Volit zlo znamená podvádět sama sebe, což konečném důsledku vede k mnohem obtížnějšímu a nespokojenému životu. Nejde o to zajistit si štěstí v nebi výměnou za nešťastný život na zemi, ale o to, že budeme hledat oboje štěstí zároveň: ***Nabývám stále většího přesvědčení, že štěstí nebeské patří těm, kteří dokážou být šťastni na zemi.***^[10]

Vnitřní svoboda

Někdy míváme sklon zaměňovat povinnost s donucováním, chápat povinnost jako ztrátu svobody, ale to

je chyba v emočním vývoji. Jednání na základě povinnosti nás zdokonaluje. Přijmeme-li svou povinnost jako přátelskou radu, nakonec si ji s chutí a radostí osvojíme a postupně zjistíme, že velkým úspěchem emoční výchovy je co možná nejlepší propojení onoho chtít a muset. Mimoto dosáhneme mnohem většího stupně svobody, protože štěstí nespočívá v tom, že člověk dělá, co se mu chce, ale v tom, že to, co dělat musí, dělá rád.

Budeme se cítit vázáni jednat morálně správně, ale bez pocitu donucení a nátlaku, protože takové jednání budeme chápat jako ideál, který nás má dovést k dokonalosti – a to je jeden z největších úspěchů opravdové svobody.

A. Aguiló

[1] Mt 5, 27–28.

[2] Mk 7, 21–23.

[3] Lk 6, 45.

[4] Lk 16, 15.

[5] Sk 5, 4.

[6] Svatý Josemaría, *Výheň*, č. 750.

[7] Svatý Josemaría, *Brázda*, č. 795.

[8] Flp 2, 5.

[9] Katechismus katolické církve, č. 1770.

[10] Svatý Josemaría, *Výheň*, č. 1005.

.....